

Jézus az Andokban

Interjú Josef Estermann teológussal

Milyen szerepet játszik Isten az Andokban?

Van itt Bolíviában egy film, amelynek ez a címe: Az Andok nem hisz Istenben. Ezt a kihívó címet kitűnő alkalomnak tartom arra, hogy kissé megmagyarázzam az Andokban uralkodó istenfelfogást. Ez a filmcím nem jelenti azt, hogy az Andokban élő emberek nem vallásosak – ellenkezőleg! Rendkívül vallásosak, csak épp meglehetősen másképp, mint a nyugati keresztények. Egy friss közvélemény-kutatás szerint a bolíviaiak 98%-a vallásos.

Miben áll hát a különbség?

A probléma a transzcendens, tehát mindent fölülmúló, személyes Isten, akit az európai filozófiában és teológiában – a Nyugat beszédformáiban – kidolgoztak; ez az Isten az elhárítás sokféle formájába ütközik, nagy nehézségeket okoz az Andok embereinek.

A gyarmatosító spanyolok misszionáriusai sok nemzedéket át misszionáltak az indiánokat. Egy emberöltő óta az USA-ból érkező pünkösdisták különböző irányzatai tezik ezt.

Az Andok lakói hisznek Jézus Krisztusban, Szűz Mária-ban, sok szentben és a hegyi szellemekben is. „Jesucristo” be van ágyazva az „istenek egébe”, egy „apu” a többi között, azaz afféle védőisten – a gyülekezet számára ő az „Apu Taytayku”, amit nagyjából úgy lehetne lefordítani, hogy „a Miatyánk istene”. Az emberek persze tudják a katekézisből, hogy nem léteznek istenek, de Mária és „Pacsamama”, vagyis az Anyaföld nagyjából az egy Istennek alárendelt istennőknek számítanak. Ezek az alakok közvetítőkként működnek. Mert Isten távol van, messze van az emberektől. Ezért a vallási hétköznapiakban döntő szerepet játszanak a közvetítők: a védőszentek a maguk ünnepein, Szűz Mária a maga regionális megjelenéseivel, valamint Jézus. De Jézus sem egyetlen valaki, hanem különböző alakokra oszlik; például tisztelik a Gyermekeket, de a Szent Keresztet is. A Húsvét ünnepe, a „Pas-cuas” is közvetítő, úgy tisztelik, mint más szenteket.

Hol marad ebben a sokféleségben Isten?

Sem a kecsua, sem az ajmara nyelvben nem létezik Isten fogalma, de az indiánok többé-kevésbé bizalmas viszonyt ápolnak a női és férfi közvetítőkkel. A legtöbb ember nem ismeri a szentek élettörténetét, és rendszerint nem tudnak sokat Jézusnak az életéről sem, ahogyan az evangéliumok leírják azt. A döntő azonban az, hogy minden közvetítőnek megvan a maga fontos szerepe. Mindegyik a létezés valamely területén illetékes: egészség, állatok, időjárás... Santiago szentje, Jakab – aki különösen fontos volt a spanyol misszionáriusok számára – a hegyek világában a halálos villámcsapástól véd, s egyúttal ő az illetékes minden fölfelé mutató kapcsolatban, a meteorológiai és a csillagászati jelenségekben.

Végső fokon ugyanazt az Istent tisztelik-e az Andok őshonos lakói, mint az egyházak?

Ha nagyon szorosan vesszük, voltaképpen igen. – Az európaiak számára meglepő: ahogyan a 17. századi első krónikások beszámolnak róla, pontosan ez a kérdés foglalkoztatta már a korai misszionáriusokat is. Ezek azon fáradtak, hogy megmutassák: ugyanarról az egyetlen Istentől van szó. Ez bizonyos szándékkal történt, mert akkoriban úgy tartották, hogy aki nincs megkeresztelve, és nem hisz Jézus Krisztusban, az kárhozott, és a pokolba kerül. Ezt mondták a keresztelés előtt álló indiánoknak, és azt tanították nekik: a szüleid és az elődeid, akik nem voltak megkeresztelve, és mit sem tudtak Krisztusról, mind a pokolban vannak. Ez volt a Firenzei zsinat kihatása, amely 1455-ben kihirdette és az emberek lelkére kötötte, hogy az Egyházon kívül nincs üdvösség, és a megkeresztetleneknek mind a pokolban égnek. Ez a prédikáció mély kétség-

beesésbe taszította a megkeresztelt indiánokat. Ezért fáradtak a misszionáriusok azon, hogy bebizonyítsák: bennfoglaltan az elődeik is évezredek óta az egy Istent tisztelték, még ha más neveken is.

Miféle teológiával történt ez?

Egyfajta „előevangelizálást” szerkesztettek meg, és ehhez Tamás apostolt hívták segítségül. Hiszen a legenda szerint ő vitte el az evangéliumot Indiába – földrajzilag az indiánok felé – és a legtávolabbi messzeségbe. Ezért Tamás – bizalmas nevén Tunupa – népszerű az Andokban, és mindmáig élő a tisztelete. Egy bolíviai ötezres csúcs, a Potozi tartománybeli Tunupa-vulkán viseli a nevét.

Milyen szerkezetű az őshonosok világa?

Az Andok emberei számára a vertikális, a főt és a lent az alapvető. Ez kézenfekvő az Andok térségének helyrajza alapján: hegyvidékek és mély völgyek váltakoznak. A horizontális valóságot a komplementaritás, a férfi és a női elem alkotta pár uralja. Ez a komplementaritás minden tevékenységi területen jelentkezik, az élet és a kultúra teljes világát ez rendezi. A nők végzik a női tevékenységeket, a férfiak a férfi tevékenységeket. A bal oldal női, a jobb oldal férfi jellegű. Minden tárgyat besorolnak ebbe a komplementaritásba: a Hold női, a Nap férfi valóság. Az Andok-beli létet ez a fajta vertikális és horizontális tér határozza meg.

Mi jellemzi az indiánok spiritualitását?

A mi nyugati kultúránkra mindenekelőtt a vizualitás nyomja rá a bélyegét, az Andok kultúrája mindenekelőtt auditív. A hallás a legfontosabb. Ez abból fakad, hogy az Andokban használt nyelveknek nincs írott változatuk. A hallás pedig másfajta tájékozódást eredményez. A sámán vagy a gyógyító azt mondja: „Hallom a természetet, tudom, mit mond nekem a hegy.” A természet, a *pacsamama* beszél. A hegyi istenek beszélnek. Amikor a spanyol hódítók 1532-ben, Cajamarcában letartóztatták az inka Atahualpát, a spanyol pap, Valverde odanyújtotta az uralkodónak a Bibliát. Az inka a füléhez tartotta a könyvet. Az nem szólt hozzá – a spanyolok számára ez jeladás volt a népiirtásra. Ez a történelmi jelenet találoan írja le a kultúrák különbségét.

Hatással van ez a hallás a vallásra?

Isten szava az Andok emberei számára azt jelenti: fülelni kell a kozmoszra, a természetre, arra, amit az anyaföld mond. Tehát arra, amit Isten a természet által mond. Ugyanakkor a könyvek nem olyan fontosak.

Szerpet játszik-e az individuum, az egyén, amelynek Nyugaton a legnagyobb a szerepe teológiailag?

Az indiánok másfajta. Életük a kapcsolatokban áll fenn. Nyelveik kapcsolati nyelvek, amelyekben az ige áll a középpontban. Az igékhez aztán olyan ragokat kötnek, amelyek viszonyokat fejeznek ki. A nyugati nyelvek, amelyeken mindmáig megalkotják és megfogalmazzák az Istenről szóló gondolatokat, a dogmákat és a teológiákat, egészen mások. Az alany-állítmány-tágy alpmintája – például „Isten szeret minket” – határozza meg a nyugati filozófiát, a világ megértését és a teológiát. Az Andokban szertefoszlik az Istennel kapcsolatos nyugati gondolkodás egyetemességi igénye. Ott megmutatkozik: másképp is lehetségesek a dolgok.

Thomas Seiterich

Forrás: Publik-Forum, 2011/9

Josef Estermann 1956-ban született a svájci Sursee-ben. Missziótudományt, keresztény etikát és vallástudományt tanít Bolívia fővárosában, La Pazban (Instituto Superior Euménico Andino de Teología). Emellett az Andokra jellemző filozófia professzora La Paz állami egyetemén.